

Hodnocení zdrojů a informací

*“Jediné místo,
kde lze získat dobré informace,
je kriminál.”*

Veronica Guerinová

Znamé tvrzení “nevěřím statistice, kterou jsem si sám nezfalšoval” ilustruje jistou nedůvěru v to, že všechny informace, které máme kolem sebe, jsou pravdivé a relevantní. Jak poznat zrno od plev, pravdu od lži? Touto otázkou se trápí filozofie celé své dějiny a nelze říci, že by se jí podařilo najít na ni všeobecně přijatelnou odpověď.

Zdá se být ale jisté, že poznání je otázkou subjektivní – to, co je pro jednoho zásadní, bude pro jiného nezajímavé, co změní život druhému, může být pro prvního povrchní atp. Subjektivní přístup k poznání je tak zdůvodněním toho, proč neexistuje seznam pravdivých a důležitých informací nebo něčeho takového. Je tak na každém z vás, abyste si takový seznam vybudovali postupně sami svým poznáváním a učením se.

**Formální kritéria hodnocení informačních zdrojů / Zprostředkovatelé informací a pomůcky
k hodnocení odborného textu / Metody kritické práce s textem /
Argumentace a argumentační fauly / To-do**

Formální kritéria hodnocení informačních zdrojů

Publikovat informace je dnes velmi snadné. Dokonce i vydání knihy není finančně příliš náročné, proto vlastně kdokoli může cokoli napsat a zpřístupnit veřejnosti, i když uvedené informace nejsou důvěryhodné. Všechny typy zdrojů informací mají svůj účel a o žádném se nedá říct, že by byl vždy důvěryhodný nebo ne. Z téhož důvodu také není možné automatické zhodnocení důvěryhodnosti. Vždy je důležité zamýšlet se nad konkrétními informacemi, zda z nich můžete vycházet při svém rozhodování nebo tvorbě odborných prací.

Přesto můžete využít určité pomůcky, které vám pomohou s rozhodnutím, zda se můžete na dané informace spolehnout. Nemůžete je vnímat jako univerzální seznam, kdy si odškrtnete splnění jednotlivých požadavků. Jsou to opravdu jen pomůcky pro vaše vlastní kritické přemýšlení. Není možné třeba říct, jak starý zdroj může být, aby byly informace aktuální – v oblasti IT mohou být informace zastaralé již po pár týdnech, proti tomu v historii i desítky let nemusí být problém. Relevantnost je také individuální – pokud jsou například analyzovány způsoby komunikace mezi extremisty, jsou důležitým zdrojem informací internetové diskuze skupin takto zaměřených osob.

S hodnocením zdrojů můžete začít už ve chvíli, kdy vidíte pouze základní informace o něm třeba v katalogu knihovny. Můžete identifikovat autora, název textu, vydavatele a datum publikování. Všechny tyto informace slouží pro první zamyšlení, zda může daný zdroj odpovídat vaší aktuální potřebě. Například článek, jehož záznam v databázi je uvedený níže, ukazuje, že autoři jsou pracovníci dvou různých univerzit v pracovištích zaměřených na vzdělávání a práci s informacemi a informačními technologiemi, což dobře odpovídá tematickému zaměření článku. Jeho název odpovídá tomu, co jsme hledali, tedy hodnocení informací (téma tohoto modulu). Článek je publikovaný v impaktovaném časopisu [Computers in Human Behavior](#), jehož zaměření také odpovídá stanovenému zájmu i názvu článku. Článek byl publikován v červenci 2016, je tedy s největší pravděpodobností aktuální. Rozhodně se tedy hodí k hlubšímu ověření, zda se hodí k tomu, pro co ho chcete využít.

The effects of source representation and goal instructions on college students' information evaluation behavior change

Autoři: Kim, So Mi^{a, *}
Hannafin, Michael J.^b

Afilace: ^a School of Information Science and Learning Technologies, University of Missouri, Columbia, MO 65211, USA
^b Department of Educational Psychology, University of Georgia, Athens, GA 30602, USA

Zdroj: In [Computers in Human Behavior](#) July 2016 60:384-397

Vydavatel: Elsevier Ltd

Po získání přístupu k plnému textu můžete začít sledovat oslovované publikum, objektivitu autora, pokrytí tématu, styl psaní a případně hodnocení čtenáři (např. recenze článků nebo diskuze pod elektronickým článkem). U každého z těchto kritérií je vhodné se zamyslet, co je pro vás důležité.

Jedním z nejrozšířenějších testů hodnocení informačních zdrojů je tzv. C.R.A.P. test, se kterým se můžete setkat v [různých obměnách](#).

Zkuste v rychlosti proletět článek [Elektronické zdroje: Jak hodnotit?](#), který využijeme jako ukázkou pro C.R.A.P. test. Za jednotlivými kritérii je v závorce bodové hodnocení a komentář, proč je hodnocení právě takové. Co myslíte, byli jsme moc přísní?

- **Aktuálnost (1):** Článek byl publikován v polovině roku 2001. Vzhledem k obsazeným informacím je stále možné vnímat ty obecnější jako aktuální, ale rozbor CD-ROM ukazuje, že aktuálnost je problematická.
- **Spolehlivost (1):** Forma zpracování je dobrá, informace logicky navazují a jsou dobře pochopitelné. Problémem může být nejasný výběr popisovaných postupů hodnocení zdrojů, který je zřejmě nekompletní. Článek neuvádí žádné použité zdroje.
- **Autorita (1):** Autorka není jasně dohledatelná, na webu časopisu není uvedeno její pracoviště. V jednom z článků uvádí, že je členkou hodnotící komise pod Ministerstvem kultury, ale poslední články jsou staré víc než 13 let. Vydavatelem je odborný časopis, v jehož redakční radě jsou odborníci na témata z oboru, ale články neprocházejí recenzním řízením.
- **Účel (1):** I když z textu není patrný vliv komerčního zkreslení nebo subjektivních emocí a předsudků, místy se objevují emočně laděná slova a více populárně-naučný styl než odborný. Uvedené informace nejsou podloženy zdroji informací nebo výzkumnými daty.
- **Relevantnost (1):** Jedná se již o subjektivní kritérium, které každý může hodnotit jinak. Článek ale nabízí méně jasné informace, než byly popsány v předchozích odstavcích, jen těžko v něm je možné najít nové informace.
- **Vhodnost (3):** V rámci druhého subjektivního kritéria se opět hodnocení může lišit. Informace ale nejsou podány nijak složitě, je možné je dobře pochopit, jen výjimečně se objevují pojmy nebo informace, které mohou být neznámé (např. konkrétní multimediální encyklopedie).

Po zhodnocení vybraného textu je patrné, že nedosahuje příliš vysoké důvěryhodnosti. Můžete s ním pracovat, pokud si chcete přečíst základní informace o tématu, ale je potřeba k nim přistupovat kriticky, protože už mohou být zastaralé a nepodložené. Článek by nebyl vhodný jako zdroj pro vaši vlastní odbornou práci. Mohli byste u něj začít při poznávání tématu, ale při psaní odborného textu byste s ním pracovat neměli.

Najděte si na Wikipedii stránku s tématem, kterému se věnujete, a zkuste na ni použít C.R.A.P. test. Totéž zkuste udělat s článkem v recenzovaném časopise z vašeho oboru.

Všechna uvedená kritéria jsou formální a mohou být využita pro libovolný zdroj informací už při letmém pročtení. Jak již bylo řečeno, nedá se jasně říci, kolik bodů by v tomto testu musel zdroj získat, abyste jej mohli považovat za důvěryhodný. Test slouží spíše jako vodítko, které vám pomůže zamyslet se nad textem z různých pohledů. Pak už je na vás, abyste se rozhodli, jestli vám stačí splnění jen některých kritérií, protože vám jen pomáhá zorientovat se v tématu, nebo potřebujete být schopni obhájit si vysokou důvěryhodnost, protože na něm stavíte svou vlastní odbornou práci.

>> Podobný test, popsaný velmi podrobně včetně praktických tipů, jak při hodnocení zdrojů a informací postupovat, vytvořil a průběžně aktualizuje [Robert Harris](#). <<

Vzhledem k obecnosti C.R.A.P. testu je někdy vhodné využít nástroje zaměřené na určitý informační zdroj. Podívejte se například na následující dva, k hodnocení masmédií a sociálních médií.

Massmédiá slouží k informování veřejnosti o aktuálních tématech a událostech, které ovlivňují společnost, jsou proto důležitým zdrojem informací většiny lidí. Pro testování důvěryhodnosti těchto informací vytvořil John McManus tzv. [SMELL test](#). Odpovědi na otázky ke všem kritériím na příkladu článku [Největší riziko nákazy od běženců: Nemoci přenosné vzduchem](#) můžete najít v jeho rozboru na [blogu Demagog.cz](#).

KPI / 6 Hodnocení zdrojů a informací

- **Zdroj:** Kdo poskytl informace?
- **Motivace:** Proč mi to říkají?
- **Důkazy:** Nabízí mi nějaké důkazy, proč mám informacím věřit? Nemůže se jednat jen o nepodložený subjektivní názor nebo úplný výmysl?
- **Logika:** Vedou fakta logicky k uvedeným závěrům?
- **Vynecháno:** Co chybí, co by mohlo změnit interpretaci informací?

Jiným rozšířeným zdrojem informací, který je využíván v běžném životě, jsou sociální média. I pro ty můžete najít [tipy na hodnocení](#) důvěryhodnosti:

KRITÉRIUM	JAK SE PTÁT?	PŘÍKLAD - TWITTER MANIPULÁTOŘI.CZ
Umístění zdroje	Jsou informace spojené s oficiálním profilem, o kterém se vyjadřují?	✓ Je evidentní, že účet na Twitteru je spojený s webem stejné iniciativy, protože jsou vzájemně propojené odkazy.
Síť	Kdo je v kontaktech autora nebo zprostředkovatele a kdo je sleduje? Znáš tento uživatelský účet?	✓ Vzhledem k tomu, že se iniciativa vyjadřuje o politickém marketingu, je v pořádku, že mezi sledovanými jsou politické osobnosti. Do toho, kdo sleduje účet Manipulátorů nemůže iniciativa zasáhnout, jedná se ale o poměrně velikou základnu zájemců o informace, což podporuje pozitivní hodnocení účtu.
Obsah	Může být informace potvrzena z jiných zdrojů?	✓ Tweety vedou na web iniciativy, kde uvedené informace jsou silně propojeny na nezávislé zdroje ve vztahu k řešeným informacím.
Obsahové aktualizace	Je běžné, že tento účet obvykle postuje nebo tweetuje o tomto tématu? Pokud ano, co poslední příspěvky uváděly? Doplnují podrobnější informace?	✓ Tematické zaměření účtu je jasné, neobjevují se off-topic tweety. Vzhledem k propojení s webem iniciativy jsou uváděné informace dost podrobné, byť ne přímo v tweetech, ale v odkazech.
Stáří	Jak starý je daný účet? Má dostatečnou historii, nebo mohl vzniknout jen pro tento účel?	✓ Účet je funkční až od srpna 2015. Přesto je to více než rok a na účtu je přes 300 tweetů, historii je možné tedy považovat za dostatečnou.
Spolehlivost	Můžu věřit zdroji informací?	Až na drobnosti ✓. Iniciativa je veřejně známá a poměrně uznávaná, jak ukazují mediální ohlasy . Problematické by mohlo být, že na webu je uvedeno jen jméno šéfredaktora s odkazem na jeho web, který neprezentuje, že by se jednalo o odborníka na hodnocení informací. Publikovat může vlastně kdokoli , není tedy možné konstatovat důvěryhodnost a odbornost autorů článků, je nutné si ji ověřit u jednotlivých textů, kde jsou autoři uvedeni.

KPI / 6 Hodnocení zdrojů a informací

Jak je z výše uvedených nástrojů patrné, nerozporují si, jen jsou upřesněním obecných kritérií popsaných u C.R.A.P. testu. Stejně tak to může být s oborově zaměřenými nástroji, jako např. kritéria hodnocení [historických artefaktů](#) nebo [tvorby aplikací pro Android](#).

>> Řadu hodnotících nástrojů různých typů zdrojů, stejně jako odkazy na testování kritické evaluace informací a zdrojů můžete najít na webových stránkách [Kathy Schrock](#). Případové studie i konkrétní kroky ověřování informací nabízí volně dostupná kniha [Verification handbook](#), psaná primárně pro investigativní novináře. Najít v ní můžete třeba tipy na ověřování obrázků nebo videí. <<

Zprostředkovatelé informací a pomůcky k hodnocení odborného textu

Jako autoři můžete své publikace šířit sami, jejich rozšíření mezi čtenáře ale bude omezené. Proto mají stále silnou pozici různí zprostředkovatelé informací, kteří mají nastaveny komunikační kanály tak, aby rozšířili informaci masivně. Může se jednat o vydavatele, nakladatele, PR agentury, tiskové agentury, databázová centra atd. Tyto subjekty si vybírají, jaké informace a jakým způsobem budou rozšiřovat. Jejich politika může mít výrazný vliv na to, jaké informace se ke čtenáři dostanou a jaké ne. Zamýšlení se nad zprostředkovatelem informací tak může být dobrým vodítkem při rozhodování, zda danému zdroji věřit, nebo ne. Zkuste si uvědomit, jakým způsobem mohou být dané informace zkreslené, třeba zamyšlením, jak stejná událost je popsána na různých zpravodajských serverech odlišně. Zprostředkovatelé informací nemusí mít vždy nejčistší úmysly jako v seriálu [Domek z karet](#).

Vyberte si jednu mediální událost (nejlépe sociální nebo politickou) a podívejte se, jak o ní informují jednotlivé zpravodajské servery, nejlépe i zahraniční.

Jednou z kategorií zprostředkovatelů informací mohou být komerční subjekty. Může se jednat přímo či nepřímo o firmu, které se informace nějakým způsobem dotýkají. Můžete například narazit na firmu, která má na svém webu odborný článek. Na první pohled to vypadá dobře - při bližším prozkoumání ale zjistíte, že podporuje produkty této firmy a nereflektuje dostatečně jejich negativa.

Podobně zkreslené mohou být i informace, které působí jako nezávislé na dané firmě. Zprostředkovatelem může být **PR agentura**, jejíž podnikání je založeno na tom, kdo si zaplatí jejich expertízu na rozšiřování žádoucích informací. Seznam velkých českých PR agentur je možné najít na webu [APRA](#). Pokud při hodnocení informací a jejich zdrojů zjistíte možný komerční vliv, berte raději informace jako potenciálně (i když ne nutně) zkreslené.

Jinou roli mají **tiskové (zpravodajské) agentury**. Ty usilují o předávání faktických informací mezi médii, aby byla veřejnost rychle informována o aktuálních událostech. Jednotlivá média tak nemusí ztrácet čas zpracováním informací, ale mohou je jen převzít. Problém nastává ve chvíli, kdy se do tiskové agentury dostane zpráva, která není založena na skutečných událostech, a ostatní média ji bez ověření přijmou a rozšíří. Pokud jí pak dostatek lidí uvěří, [důsledky už mohou být reálné](#), např. vytvoření předsudků nebo uspořádání protestní akce. Když je zpráva uvedena v různých na sobě nezávislých médiích, může to vyvolat dojem, že tolik se jich nemůže mýlit, proto musí být informace pravdivá. Stažení takové informace není možné, i když je oznámeno. Uvádění nesprávných informací se týká všech tiskových agentur, nejen komerčních (např. Reuters), ale třeba i národních, jako např. [ČTK](#).

Jiným typem zprostředkovatelů informací jsou vydavatelé a nakladatelé (pro zjednodušení dál souhrnně označováni jako vydavatelé). Pokud je zřejmé, že vydavatel má přísnou politiku pro kontrolu objektivnosti odborných textů před jejich vydáním, můžete předběžně posoudit, zda je daná informace důvěryhodná, protože je zaštitěna reputací vydavatele.

Vyberte si časopis z vašeho oboru, který často využíváte, a ověřte si údaje o něm přes databázi [ULRICH](#), která je dostupná v rámci [elektronických zdrojů MU](#).

Vydavatel odborných publikací obvykle definuje formální (formátování, bibliografická norma atd.) a obsahové požadavky (tematické zaměření, inovativnost, kvalita odborné práce) na publikace. Naplnění těchto požadavků je obvykle kontrolováno nejdříve na redakční radou a následně pomocí tzv. recenzního řízení. Pokud text projde důvěryhodným recenzním řízením, hodnocení kvality odborného textu již provedli experti na stejnou problematiku. Informace o recenzním řízení proto může sloužit jako pomůcka pro hodnocení důvěryhodnosti zdroje, je ale nutné ověřit jeho kvalitu. V posledních letech se stále více hovoří o tzv. [predátorských časopisech](#), které obvykle za úplatu vydávají recenzované články. Recenze je však pouze formální, nekvalitní.

>> Existují různé typy recenzních řízení, jejich základním rozlišovacím kritériem je (ne) anonymita autora a recenzentů. Výhodou anonymity je to, že vztahy mezi autorem a recenzenty neovlivňují průběh řízení, nevýhodou pak nečitelnost hodnotícího procesu.

- Neanonymní řízení: autor i recenzenti znají navzájem svou totožnost.
- Single-blind review: recenzenti znají autora, ale autor je nezná.
- Double-blind review: jména zná jen redakce.

Pokud je pro vás důležité hloubkové zhodnocení kvality výzkumného článku, například protože chcete převzít metodologii ve vlastním výzkumu a srovnat výsledky, je vhodné vzít v úvahu i [kritéria hodnocení výzkumných textů](#). <<

Vedle recenzního řízení může být další pomůckou pro hodnocení kvality informačního zdroje to, zda ho už dříve použil dostatek dalších expertů na danou problematiku. To můžete zjistit pomocí různých citačních rejstříků a indexů, které číselně vyjadřují citovanost časopisu, článku nebo autora.

ISI Web of KnowledgeSM

Journal Citation Reports[®]

[Information for New Users](#)

Select a JCR edition and year:	Select an option:
☒ JCR Science Edition 2015	☒ View a group of journals by Subject Category
☐ JCR Social Sciences Edition 2015	☐ Search for a specific journal
	☐ View all journals
<input type="button" value="SUBMIT"/>	

Citační rejstříky uvádí, jaké zdroje daný článek citoval a naopak ve kterých byl sám citován. Slouží tedy nejen k hodnocení, ale mohou vás také navést na další texty k tématu. Citační nebo linkovací spojení mezi dokumenty je podstatou služby [Omnity](#). Volně dostupným čistě citačním rejstříkem je [CiteCeer](#) nebo [CiteULike](#), jehož výhodou je vyhledávání podle aktivity tagů nebo automatické doporučení článků.

Nejznámějším indexem vypovídajícím o citovanosti článků v daném časopise je impakt faktor. Časopisy, které jsou zařazeny do seznamu zdrojů, u kterých je impakt faktor přidělován, patří mezi nejkvalitnější a tedy nejpřísněji posuzující kvalitu článků před jejich vydáním v daném časopise. Impakt faktor je spojen s databází [Web of Science](#), mezi další databáze, které přísně hlídají kvalitu práce redakcí odborných časopisů, patří zejména [Scopus](#) a [ERIH](#). Pokud je tedy možné najít časopis v jedné z těchto databází, s největší pravděpodobností zprostředkovává důvěryhodné texty, u kterých stačí dodatečně posoudit aktuálnost a subjektivní kritéria.

Metody kritické práce s textem

Ve chvíli kdy vyhodnotíte zdroj jako důvěryhodný, je dalším krokem kritická práce s jeho obsahem. Zvažujete tedy způsob práce autora. I v této fázi jsou vám k dispozici jako vodítka vyzkoušené postupy, které tentokrát skrývá pěkná zkratka:

CAFE

Výzva: V prvním kroku “vyzýváte” autora informace k zodpovězení otázek.

- Kdo a proč to tvrdí?
- Proč máte autorovi věřit?
- Jak informaci zpracoval?
- Kdo za autorem stojí?

Abyste mohli zdroj kladně zhodnotit, autor musí obstát ve vaší kritické prověrce a přesvědčit vás. Nebojte se být přísní, z papíru ani obrazovky na vás nevyskočí! :)

Adaptace: Ve chvíli, kdy informace prošly přes výzvu k autorovi, rozhodujete, zda jste dostali informace, které jste hledali. Jestli navazují na to, co už o tématu víte, nebo vám chybí znalosti nebo dovednosti, abyste je byli schopni vstřebat, adaptovat na své potřeby.

Uložení: Ve třetím kroku dochází k dočasnému uložení informace. Ta stále není přijata jako pravdivá či nepravdivá. K rozhodnutí totiž potřebujete srovnat ji s jinými, nezávislými informacemi o stejném tématu. Do té doby jako byste neměli nic. Dejte si pozor na předčasné závěry. Nepřeskakujte tento krok jen proto, že se vám informace líbí, protože podporují, co jste si už mysleli. Cílem je spíše snaha o objektivitu než přesvědčení ostatních o vlastním názoru, a neplatí to jen v akademické práci. Zkuste být otevření novým informacím a zvažovat, zda vaše předchozí názory nemohly být mylné. Chce to kuráž, o to víc se cení!

Hodnocení: Pokud jste informaci dostatečně srovnali s jinými zdroji, přichází poslední krok, kterým je evaluace. Ten není možné vnímat jako jednorázovou aktivitu. Když se člověk tématu věnuje déle, jeho kompetence se rozvíjí. Cílem je proto pravidelné přehodnocování informace podle aktuálního poznání daného člověka.

V prvních dvou krocích, výzvě a adaptaci, jde zejména o přemýšlení nad zpracováním informace, kdežto v následujících už je informace využívána. Nejdříve je užita kriticky, kdy s ní musíte pracovat jako s neověřenou. Postupně ji ale posouváte mezi informace, kterými jste si stále jistější, protože byste byli schopni si je obhájit na základě více zdrojů. Při psaní odborné práce by mělo být patrné, že jste dospěli až do této čtvrté fáze, že své přesvědčení o tématu nestavíte na jediném zdroji.

Při kritické práci s textem je vaším úkolem přijít na to, jestli zpracování informací neukazuje zkreslení, ale naopak dodržuje uznávaná pravidla a informace předává objektivně. Pokud

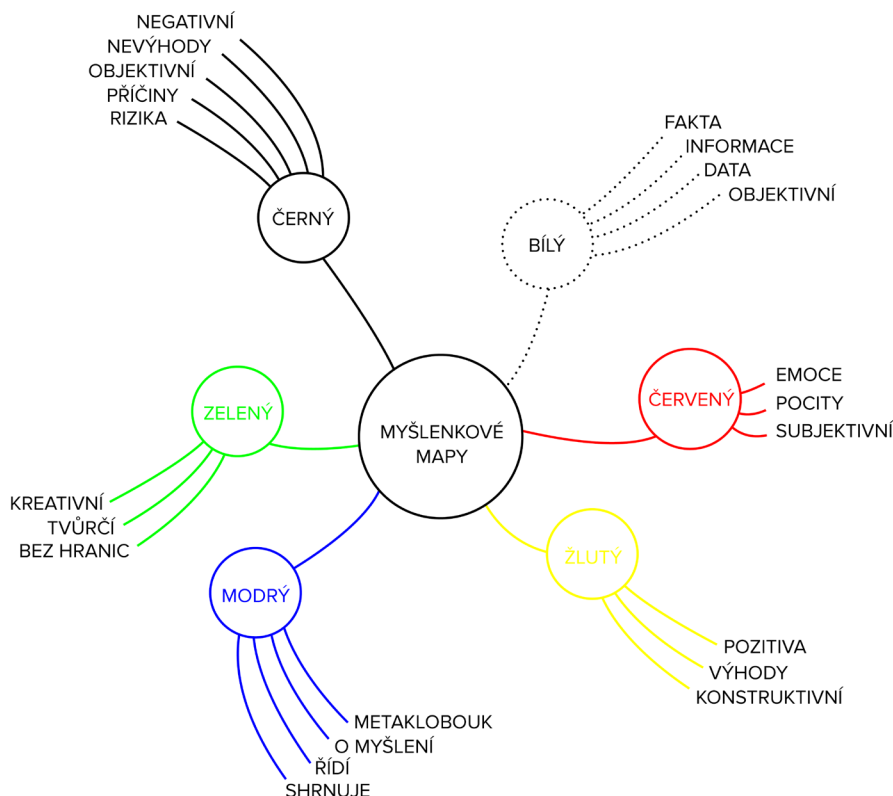
KPI / 6 Hodnocení zdrojů a informací

pracujete ne na úrovni popisných informací o zdroji informací nebo jejich zprostředkovatele, ale samotných informací v textu, přemýšlíte nad těmito aspekty:

- Forma: jazykové a typografické nedostatky, dodržení požadavků na daný formát (komerční, akademický, publicistický...), idiomy, klišé, slovník a styl, využití vhodných grafických prvků;
- Struktura: logická návaznost témat (kapitoly, odstavce, věty), konzistence různých částí textu (nadpis, anotace, vlastní text, cíle, závěry...);
- Sociální kontext: komu text prospěje, za koho autor mluví a s jakou motivací, soulad s realitou (např. výzkumný vzorek odpovídající populaci);
- Komunikace: efektivita sdělení klíčové myšlenky, objektivita bez emocí nebo předsudků (včetně skrytých narážek), ověřitelné zdroje pro tvrzení (dobré je skutečně si ověřit, že informace pochází z uvedeného zdroje);
- Argumenty: způsoby přesvědčování čtenáře, autorův záměr s textem, důkazy pro tvrzení apod.;
- Metodologie: velikost a výběr výzkumného vzorku, tvorba a použití výzkumného nástroje, využití metody analýzy dat, logika závěrů aj.

Interpretace sdělení, která je obsažena v uvedených pohledech na informace v textu, je vždy do určité míry subjektivní. Pro zvýšení objektivity můžete přemýšlet nad textem nejen z vlastního pohledu, ale pokusit se o hodnocení z pohledu někoho jiného. Pokud například sdělení odpovídá tomu, co už jste si mysleli, zkuste vymyslet možné argumenty člověka, který je k této informaci skeptický. Toto zvažování pro a proti je základem kritické práce s informací.

>> Pro podrobnější kritickou práci s textem je možné využít například tzv. metodu šesti klobouků, kterou Edward de Bono podrobně popsal v knize Six Thinking Hats. Při ní se snažíte posoudit informace ze šesti různých pohledů reprezentovaných barevnými klobouky. Jejich pomyslné nasazení má podpořit vcítění se do role, která nemusí odpovídat vašemu vlastnímu přesvědčení. Po identifikaci argumentů možných stran dochází k jejich zvážení a případnému objektivnímu vyvrácení. <<

Argumentace a argumentační fauly

Téměř každý odborný text, ale i běžná diskuse o vědeckých i společenských tématech jsou založeny na určité formě argumentace. Slovo argument pochází z latiny a má dva základní významy – objasnit a vyvrátit. Ty přitom jasně ukazují, k čemu se argumentace vlastně hodí – díky ní můžete někoho přesvědčit a prezentovat vlastní názory či poznatky, nebo naopak poukázat na to, že někdo druhý argumentuje nesprávně. Skutečnost, že dobrá argumentace může i zachránit život, sleduje film o diskusi soudní poroty [Dvanáct rozhněvaných mužů](#).

Formálně se postupuje většinou tak, že se přednese tvrzení či teze, která je dále podpořena argumenty. Například můžeme mít tvrzení “Země se otáčí okolo Slunce”. Aby bylo možné pracovat s touto informací, je třeba určitým způsobem pro ni argumentovat, jako například “Lze to vypořádat z vlastních pohybů hvězd” nebo “Slunce je mnohem těžší než Země” atp.

Argument je tedy něco, čím zdůvodňujeme a podpíráme určité tvrzení. Nemá však atomickou strukturu a je třeba ho dále obhajovat či rozvíjet. To znamená, že pro náš argument “Lze to vypořádat z vlastních pohybů hvězd” by bylo třeba přednést konkrétní záznamy poloh hvězd a jejich proměnlivost v čase.

Mimo argumenty lze ve prospěch nějakého tvrzení použít také argumentaci pomocí axiomů – tedy zjevných pravd, které není třeba dokazovat respektive které se nedokazují. Axiomem může být například tvrzení, že část není nikdy větší než celek.

V běžném textu či diskusích se s precizní strukturou tvrzení a argumentů pro ně nesetkáte, a tak je třeba v textu je hledat, nebo mají často opačnou souslednost – z jistých indicií (argumentů) se vyvodí závěr, který má charakter tvrzení. Je nutné vždy sledovat celou logickou linku a kontrolovat, zda se někde nemohla stát chyba. Pokud chcete nějaké tvrzení doplněné argumenty napadnout či rozporovat, obvykle je možné zaměřit se na tři oblasti:

- **Formální správnost** – argumenty skutečně podporují tvrzení, případně není možné z nich vyvodit něco jiného;
- **Zdůvodnění argumentů** – může se stát, že některé argumenty jsou buď klamné, nebo nevěrohodné;
- **Záměna nutných a dostačujících podmínek** – existence hvězdy je nezbytným předpokladem pro to, aby kolem ní mohla obíhat planeta, na které by mohl být život; ale neznamená to, že tyto planety existují kolem všech hvězd.

Důkazy označují to, čím jsou podpírány argumenty – mohou být dvojího druhu: induktivní a deduktivní. Induktivní vycházejí z toho, že je znám nějaký jev, který se snažíte zobecnit: “Závěr, že všechny labutě jsou bílé, je vyvrácen pozorováním jediné černé labutě”. Jinými slovy “Pozorujeme velké množství labutí a všechny jsou bílé”. V tom případě lze tvrdit, že všechny labutě jsou bílé, dokud se neobjeví nejméně jedna černá. Indukcí získaný argument má principiálně pravděpodobnostní charakter (nikdy nevidíme všechny labutě) a lze ho vyvrátit nalezením jediného protipříkladu.

Oproti tomu deduktivní argumenty jsou takové, které vycházejí z určitých předpokladů (premis) a vedou k jistému závěru:

- “Všichni lidé jsou smrtelní.” (první premisa)
- “Sókratés je člověk.” (druhá premisa)
- “Takže Sókratés je smrtelný.” (dokázaný závěr)

Jediným způsobem, jak lze proti takovému deduktivnímu způsobu postupovat, je buď poukázat na jeho chybnost, nebo na to, že některé premisy neplatí. Takže například by bylo možné říci, že Sókratés je elf, a pak by byl závěr nepravdivý, nebo že závěr neplyne z premis (například z výše uvedených premis neplyne, že Sókratés měl rád zeleninu).

Důležité je, že některé deduktivní důkazy nejsou ve skutečnosti deduktivní, ale kombinací induktivního a deduktivního přístupu. Pokud budete nějakou argumentaci analyzovat, velice doporučujeme dát si na tuto věc pozor (v našem případě například tvrzení “Všichni lidé jsou smrtelní” má zjevně induktivní původ), neboť se liší závazností argumentů i způsobem jejich vyvracení.

Argument by měl mít také nějaký dopad na skutečnost nebo na tezi, kterou se snaží podpiřit. Mělo by tedy být zřejmé, proč se v odůvodnění teze vyskytuje, jak je silný a jaké je jeho místo v celém důkazním procesu.

Příklad argumentace:

“Složitý daňový systém vede ke snížení efektivity výběru daní”

(Tvrzení) Jestliže daňový řád obsahuje velké množství výjimek, bude docházet k takovým formám optimalizace ze strany platících subjektů (**argument A1**), že neproběhne předpokládané navýšení výběru (**vysvětlení A1**). S ním budou také spojeny sekundární náklady (**argument A2**), které je třeba do celkového výpočtu efektivity zahrnout. Čím jasnější a přehlednější jsou zákonné povinnosti, tím větší je motivace lidí i firem platit daně. (**argument A3**) Člověk je totiž přirozeně dobrý a na státu mu záleží (**objasnění argumentu A3**).

>> Příklad argumentace v textu – výňatek z Hovorů s TGM od Karla Čapka, demokracie versus teokracie:

*“Vím, lidé si nejsou rovni (**argument A1**); nikde na zemi, v lidech ani v přírodě není rovnosti – je rozmanitost (**objasnění argumentu A1**); jen jako nesmrtelné duše jsme opravdu rovnocenní (**argument A2**). Liberté, égalité, fraternité – i Francouzská revoluce přijala de facto příkázání Ježíšovo, příkázání lásky k bližnímu (**objasnění argumentu A2**). Zní to jako paradox, ale je to pravda: i francouzští racionalisté byli – teokraté (**Závěr plynoucí z argumentu A2**), třebaže Boha měli jen jako Nejvyšší bytost.”*

Analytický závěr: Argumentu číslo 1 chybí objasnění dopadu respektive závěr – jaký dopad má nerovnost typu rozmanitosti ve vztahu k argumentu číslo 2, metafyzické rovnosti na základě náboženství, na slučitelnost (či neslučitelnost) demokracie s teokracií? Autor (TGM) zjevně považuje metafyzickou rovnost všech lidí za důležitější respektive za dostatečné opodstatnění hodnotnosti demokracie a její slučitelnosti s teokracií, ale už nesrovnává, jak podstatné jsou rozdíly mezi lidmi. <<

Definování rámce argumentace

Výše popisovaná struktura argumentace včetně všech konceptů, s nimiž autoři argumentů pracují, stále nemusí vést k úspěšné argumentaci, pokud v některém bodě nastane nedorozumění ohledně významu pojmů a hranic debatované problematiky. Snažte se proto vždy objasnit, co přesně máte na mysli, když nějak argumentujete, a hledat taková objasnění před kritickým čtením argumentace jiných autorů. Náležitě definování pojmů a rámce odborné diskuze by mělo splňovat tyto základní podmínky:

- Jasně vymezení toho, **co je předmětem** diskuse či argumentace, a co naopak nikoli. (“Předmětem článku je analýza efektivity běžných antibiotik na léčbu angíny.”)
- Jasně **definování pojmů** a jejich co nejpřesnější zavedení. (“Pojmem zhybnění budeme rozumět totální derivaci hybnosti podle času.”)
- Příliš úzké nebo příliš široké **nastavení diskusního rámce** – v takovém případě se nic nevyřeší. V prvním případě je téma natolik malé, že o něm nelze příliš argumentovat (“Psaní tvrdého y ve slově “vydra””), v druhém případě vede k povšechnostem (“Smysl světa a místo člověka ve vesmíru”).
- Argumentační rámec by měl být **korektní a férový**. Především méně zdatní autoři se mohou snažit o užívání tautologie a definice kruhem. Tautologie je zjevně platné tvrzení, které nepřináší nic nového – “Lidé, kteří jsou živí, nejsou mrtví”. Často může být tautologie spojena s tím, že jedna část výroku je zamlžena cizím slovem – “Fragmentárnost bytí spočívá v jeho neúplnosti a ztrátě integrity se sebou samým”. Argumentace kruhem je pak klamnou argumentací, neboť předpoklady a závěr jsou identické – “Kruh je geometrickým objektem, jehož obvod je možné vypočítat jako $2r$.” Jedna i druhá strana výroku říkají totéž.

V textu potřebujete často definovat pojmy, se kterými budete dále operovat. Některé pojmy jsou jasné samy o sobě více než jiné. Skutečností je, že není možné definovat pojmy ani přesně, ani úplně. Důležité je, aby vzniklo porozumění mezi autorem a čtenářem nebo posluchačem. Proto definice pojmů často vznikají tak, aby se vyhnuly různým nejasnostem a miskoncepcím.

Mezi běžné přístupy k definování patří:

- **Esenciální definice** – popis nezbytných vlastností daného pojmu, v jakých ohledech se s čím shoduje (sdílený rod definice, “rodina”, do které daný pojem náleží), a v čem se naopak liší (“Jelen je savec” x “Strýček je lidové označení pro muže, který není členem blízké rodiny”);
- **Výčtová definice** – vyjmenování součástí celku, členů skupiny či množiny apod. (“Elementárními částicemi myslíme elektron, foton, neutrino a kvarky”);
- Definice na základě původu – vysvětlení pojmu pomocí toho, jak vzniká nebo odkud se vzal (“Republika je pojem vycházející ze spojení slov ‘res’ a ‘publica’ – tedy věc veřejná; jde proto o takovou formu zřízení, o které rozhodují občané na základě transparentních procesů a zákonů”);
- **Definice na základě úzu** – odkaz na dohodu nebo zvyklost, na základě které je daný pojem používán v konkrétním významu (“Pojem normalizace budeme chápat jako formu vlády v Československu v letech 1968–1989”);
- **Definice vymezením se vůči protikladu** – např. definice tmy jako absence světla; negativní definice (jaké něco není) by se měly používat namísto pozitivních jen tehdy, pokud to je nezbytné (“Tomáš Akvinský definuje zlo jako absenci dobra, zlo tedy samo o sobě neexistuje, existuje jen jeho nedostatek.”).

Možností, jak lze postavit argumentační linii, je více, vždy záleží na konkrétním tématu či autorovi, pro jaký přístup se rozhodne. Asi nejčastějším přístupem v běžných odborných textech je prezentace více argumentů, přičemž jeden je zpravidla podrobněji rozepsán, a z nich je pak konstruována nějaká teze. Ve filozofických článcích se často objevuje opačný postup – je určena teze a argumenty na její podporu, obvykle většina z nich s vlastním zdůvodněním. Dále se nabízí postup založený na vyvracení protiargumentů, který byl populární ve scholastice nebo ho lze nalézt v kritické eseji. Jsou představeny argumenty pro tezi a proti ní. Jedna sada argumentů je pak systematicky vyvracena. Jde o postup zajímavý pro čtenáře, který si může lépe zvážit závažnost případného alternativního přístupu.

Argumentační fauly neboli logické chyby

Logických chyb existuje nepřeberné množství a na internetu je možné vyhledat vysvětlení většiny z nich, byť se často jedná o vysvětlení složitá. Z těch srozumitelnějších je v českém překladu na internetu dostupná například humorná [Ilustrovaná kniha argumentačních klamů](#), kterou napsal Ali Almosawi. Zde je výběr nejčastěji zneužívaných argumentačních chyb v podobě “příkázání” zakladatele [České debatní společnosti](#):

- **Nelžete** – nejedná se ani tak o chybu, jako spíše o ryzí faul, ale rozhodně stojí za zmínku na prvním místě. Závěr vyvozený z nepravdivých předpokladů může být jedině nepravdivý. V informatice se tomuto principu říká Garbage In, Garbage Out (odpad dovnitř, odpad ven).
- **Neurážejte** – osobní urážka, známá jako logická chyba ad hominem, není platným argumentem. Přestože je někdo doopravdy špatný člověk, třeba jako Adolf Hitler, pořád to neznamená, že kvůli tomu nemůže být pravda nic z toho, co kdy řekl. Chybou je tedy vyvozovat z urážky závěry, urážení samo o sobě je “jen” známkou absence úcty vůči ostatním lidem.
- **Nespoléhejte se na názor většiny** – většina lidí se může velmi snadno mýlit, a když má pravdu, neznamená to, že ji má proto, že si to myslí většina. Této chybě se říká ad populum, případně jumping on the bandwagon (skákání do rozjetého vlaku), pokud se jedná o současný trend. Ani pokud je to naopak něco, co “vydrželo zkoušku času”, není to dostatečný logický důkaz. Příklad: “Průzkum veřejného mínění ukazuje, že osm z deseti Američanů věří v existenci andělů. Nemyslím, že tolik lidí se může mýlit, tak na tom asi něco bude.”
- **Neodkazujte na nepravé authority** – názor odborníka má váhu pouze v případě, když se odborník vyjadřuje v oblasti své odbornosti. Nemá váhu např. to, co si papež myslí o hokeji nebo Jarda Jágr o náboženství, ale opačně by to nějakou váhu mělo. Ve vědě je potřeba rozlišovat obory.
- **Nepřekrucujte** – známé jako straw man (fackovací panák). Argumenty protivníka je potřeba vyvracet takové, jaké jsou, ne jejich zjednodušenou karikaturu. Příklad: “Barrack Obama chce zavést všeobecné zdravotní pojištění, a proto je to socialista!”
- **Nestražte** – známé jako slippery slope (šikmá plocha). V argumentaci musí všechny kroky od předpokladů k závěrům být jasně vysvětleny. Oslí můstky vedoucí k apokalyptickým scénářům nejsou přijatelné. Příklad: “Když legalizujeme marihuanu, všichni začnou hulit, přestanou pracovat a naše civilizace, jak ji známe, skončí!”
- **Neodvádějte pozornost** – známé jako red herring (druh návnady). Argumentace musí odpovídat na klíčové otázky a řešit důležité problémy, nikoli se jim vyhýbat. Příklad: “To je moc dobrá otázka, a na to můžu říct jedině... Hele - támhle je veverka!”

Systematický a názorný výčet argumentačních faulů je možné najít v [infografice](#).

argumentacni materialy infografika barevna 01.indd 1 / 4

Argumentační fauly

Důraz na rozum

Důraz na neznámou autoritu
Tvzení je pravdivé, protože to tvrdí nejménovaný znalec nebo širší skupina lidí („kupci“, „lékáři“, „lidé z praxe“).
„Ale američtí vědci dokázali, že jeřábky neexistují!“ řekl Janiček.

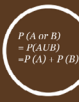
Důraz na nevhodnou autoritu
Tvzení je pravdivé, protože to tvrdí nekompetentní nebo nedůvěryhodný „odborník“.
„Moje zcestovalá kamarádka tvrdila, že prý nabííte kvalitní a levný nocích i se snídaní. Za kolik?“ zeptala se Mareška.

Důraz na neznalost
Tvzení je pravdivé, protože dosud nebylo vyvrácené (případně je nepravdivé proto, že dosud nebylo potvrzené).
„Když dítě si na mě dosud u rodičů nestěžovalo,“ bránila se Jeřábka.

Důraz na nedůvěryhodnost
Tvzení musí být nepravdivé, protože zní neuvěřitelně.
„Perník je zcela nevhodný stavební materiál,“ řekl otec příšer, když se děti urdily, „že“ chci slyšet pravdu. Kde jste byly?“

Důraz na pravděpodobnost
Předpokládat, že něco se musí stát jen proto, že se to může stát.
$$P(A \text{ or } B) = P(A \cup B) = P(A) + P(B)$$

„Neboj se, Mařenko, starší lidé jsou vřelou velmi slabí a nemají zuby. To máš nesit.“

Důraz na peníze
Předpoklad, že bohatství či vysoká cena nějak nutně souvisí s pravdivostí tvrzení.
„Když má někdo celý dům z luxusního perníku, nebude přece jíst děti.“

Důraz na emoce

Zastrašování
Zdůvodnit tvrzení pomocí strachu a předsudků k opačnému názoru.
„Jen počíte domů,“ vyvalila je staršena, „venku vás setera medvědi.“

Lichocení
Podsunut nezdůvodněné tvrzení pomocí nesouvisících komplimentů.
„Takové krásné dítě se přece nebude bát, ne?“

Zesměšňování
Předložit protivníkovi argument tak, aby vypadal směšně.
„Já a jít dítě? No dovolte, to je absurdní! To už byste mě rovnou mohli obvinít, že jsem sničila i ty tři poccené, co tu byli loni přes zimu, než zlobou a strachem.“

Vyvolání soucitu
Odmítnout opačný názor vyvoláním soucitu s námi.
„Neumíme, oprotu. Museli jsme odmláčka dítě tak, že jsme ani nemili (as naučit se sedít na lopati.“

Vyvolání zášti
Odmítnout opačný názor vyvoláním zášti vůči protistraně.
„Jsou. Některá jsem je snič,“ hříkla se babšena. „Copak vy vříte někdo, kdo kradě starým lidem perník ze střechy?“

Důraz na přírodu
Zdůvodnit tvrzení srovnáním s „dobrým“ světem přírody.
„Je naprosto normální jít lidi. Podívejte se třeba na vky, tím lidšé maso vyložené chutné.“

To-do

Základní úkol:

Máte možnost zkusit hodnocení dokumentů strukturovaným testem. Vyberte si jeden recenzovaný článek z oborové databáze a jeden další text vyhledaný na internetu nebo v databázi - můžete přitom využít už hotových ToDo. Na oba texty postupně aplikujte C.R.A.P. test.

Co odevzdáte do diskuzního fóra v IS MU?

Ke každému textu jeho název, autora, (trvalý) odkaz a výsledek C.R.A.P. testu,

- stručné - dvěma až třemi větami - srovnání rozdílů v hodnoceních.

Bonusový úkol:

Vedle formálních hledisek byste při hodnocení zdroje měli sledovat myšlenkovou linii celého textu, se kterým chcete dále pracovat. Použijte recenzovaný článek, který jste hodnotili před chvílí. Najděte v článku tezi a argumenty autora, které považujete za nejdůležitější. Vyzkoušejte si také svou argumentaci - zda a proč souhlasíte nebo nesouhlasíte s postojem autora a se závěry článku.

Co vkládáte do diskuzního fóra v IS MU navíc k základní verzi?

- Teze recenzovaného článku,
- základní argumenty autora,
- stručnou argumentaci k vašemu (ne)souhlasu s autorem.